

ПРО РЕПРЕСІЇ ВЧЕНИХ ТА ВИКЛАДАЧІВ У 1930- 1940 РОКИ ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ

Піщіков М.В., Рояка О.Д., Марченко В.Є.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків*

Після вбивства С.М. Кірова (1 грудня 1934) країну залихоманило. Був розв'язаний Великий терор щодо свого народу. В першу чергу заарештовували національні кадри. Так, було репресовано майже всі викладачі української мови у ХММІ, ХЕТІ та ХХТІ.

Зрозуміло, що у технічному виші справи були складнішими: підготувати інженера-технаря, справа важка. Але це не зупиняло каральні органи НКВС. З приходом до нього М. І. Єжова почали за списками заарештовувати і інженерів. Було заарештовано та розстріляно видатних випускників ХТІ - двигунобудівників Костянтина Челпана (кавалера ордена Леніна № 980) та Григорія Аптекмана; автор численних книг з лиття (які не втратили своєї актуальності і сьогодні) Іону Давидовича Деречинського, професорів А. А. Алова, Є. С. Балінського, С. Л. Берчанського, М. Ф. Єфімова, колишнього комісара ХТІ А. А. Белікова, конструктор К. О. Калініна, М. М. Копелювича, В. В. Гайдак – Кондуренка, Є. Г. Крушеля та інших.

Чимало інженерів було репресовано, але з приходом Л. П. Берії до керівництва НКВС вони були випущені: С. М. Берлін, П. Т. Дідусенко, В. А. Із'юров, Н. Й. Резніков. Про репресованих випускників вишів також є чимало гірких свідчень. Кримінальні справи лише реабілітованих у 1989-90 рр. становлять у Державному архіві Харківської області понад 30000 прізвищ. На жаль, інженерів, офіцерів, конструкторів там було чимало. Політика знищення власного народу не могла не вплинути на ставлення до влади і неодноразово була використана проти неї в роки Другої світової війни, яка наклала тяжкий відбиток на долю багатьох викладачів ХПІ. Особливо важкі випробування випали проф. П. Т. Дідусенка, академіка М. І. Кузнецова, проф. Д. І. Герценвіца.

Дмитро Іванович Герценвіц був мішенню НКВС ще з давніх-давен: дворянин, великий землевласник, грамотний інженер, на думку костоломів у погонах не міг не вимагати реставрації капіталізму. За надуманим обвинуваченням його було затримано і він помер у 1944 р. у в'язниці НКВС. Німці, правдами та кривдами, вивезли з Харкова двох представників ХПІ: Мефодія Кузнецова та Павла Дідусенка. Лише після розгрому німців їм вдалося повернутися.

У грудні 1945 р. репатрійованому з Німеччини Павлу Тимофійовичу було пред'явлено звинувачення у зраді батьківщини. Павла Тимофійовича було засуджено до відбування терміну в 10 років виправно-трудових таборів з поразкою у правах на 5 років та конфіскацією всього майна, яке йому належало.

Десять років таборів для 73-річної людини - це була фактично найвища міра покарання... Помер Дідусенко в таборі, 1946 р. Влада не забула конфіскувати особисті речі Дідусенка. Окрім старого пальта, кількох сорочок, штанів, сюртука та старої фанерної валізи конфіскувати не було чого. Реабілітували патріота України лише у роки незалежності.